

»Kalkbrænderne ved Mariager fjord. Omrids af jysk kalkbrænding i tiden mellem reformation og enevælde« (111-126). Erik Skov: »Almuebænk og herremandsstol. Bidrag til kirkestolens historie i Danmark« (235-249) og Hans Stiesdal: »At rejse med Hugo Matthiessen« (263-277). Festskriftet er rigt illustreret og smukt produceret, og rummer en bibliografi over Harald Langbergs forfatterskab fra 1942 til 1978 ved Hanne Errebo-Knudsen og Marianne Poulsen.

Jens Rahbek Rasmussen

OLDTID OG MIDDELALDER

JØRGEN JENSEN: Nordens guld. En bog om oldtidens rav, mennesker og myter. Kbh., Gyldendal, 1982. 187 sider. Ill.

'Nordens guld' er et fornemt eksempel på formidling af komplicerede empiriske undersøgelser. Med rav som katalysator og rød tråd i fremstillingen lykkes det Jørgen Jensen på relativt få – i øvrigt yderst velkrevne – sider at lægge endnu en række brikker til forståelse af oldtidens socialhistorie. Selve fremstillingen er kronologisk bygget op og dækker perioden fra omkring 6000 f.Kr. til 1200 e.Kr. med hovedvægten på tiden omkring 2000 f.Kr. til ca. 500 e.Kr. Danske fund fra denne periode, opfattelser af den sociale struktur i samme tidsrum samt viden om forholdene i Central- og Syd-Europa formes af forf. til et sammenhængende billede af en række forskellige økonomiske systemer, som indgår i et samspil, der er vanskeligt at erkende. Medens beskrivelsen af den nordeuropæiske region, hvor vareudvekslingen (bl.a. mod rav) har til formål at give en allerede etableret hierarkisk struktur yderligere status, prestige og dermed magt, virker overbevisende, forekommer indsigten vigende, når forf. overskrider *limes*. Her undervurderes det romerske imperiums heterogene karakter, men det er på den anden side klart, at en diskussion heromkring ville medføre en uheldig vægtskydning i fremstillingen; dog kan efter anmelderens mening den idealtipe, forf. anvender i sin beskrivelse af den nordeuropæiske region, med fordel appliceres på i alt fald Donau-provinserne i 1. og 2. århundrede e.Kr. *Limes* har måske ikke så stor betydning i sig selv. Ganske vist reguleres grænsehandelen mellem Romerriget og Barbaricum – told opkræves også – men måske op mod 90% af befolkningen dybt ind i de daværende provinser Dacien, Pannonien, Noricum og Raetien lever ganske uanfægtet heraf videre i den oprindelige – for det meste keltiske – stammestruktur. Bortset fra enkeltstående tilfælde (Scarbantia, Savaria, Juvavum?) kan byudviklingen i dette område ikke begrundes i vareudveksling, men i det romerske imperiums behov for at sikre en rimelig administration af området bag *limes*. At der ubestrideligt er blevet ført forsyninger frem til legionslejrene og vel slaver o.a. samt rav over Aquileia mod Italien fra Barbaricum, kunne snarere give anledning til at fokusere på de *fora*, som synes at have eksisteret ved de fleste legionslejre (tydeligst ved Köln, Carnuntum og Aquincum (Budapest)). Petrikovits, Vittinghoff's og Mócsy's studier heromkring sammenholdt med eksempelvis Polanyi's tanker omkring 'ports of trade' kunne underbygge en hypotese om en række *emporia* ved *limes*, hvor en reguleret og af romerne beskattet og beskyttet vareudveksling/handel har fundet sted. Således betragtet er *limes* primært et

forsvarsværk og mødested for ellers fjendtlighedsindede grupper, ikke nødvendigvis en adskillelse af to økonomiske systemer. Afgørende derimod er sikkert – som ofte fremhævet – at i modsætning til de nordlige regioner handles såvel fødevarer som jord indenfor rammerne af det juridiske fællesskab, som romerriget også er et udtryk for. Vel netop i sikring af ejendomsret til jord og denne jords afkast ligger en væsentlig årsag til fremvækst af den centraliserede magt, staten om man vil, selv om anm. kun ugerne benytter denne term i forbindelse med det romerske imperium.

Ovenstående betragtning kan ingenlunde rokke ved de afgørende linjer i Jørgen Jensens fremstilling. Dennes styrke er solidt forankret i dens kohærens. Opfattelsen af vareudveksling som en gavegivning – senere koblet ind i et redistributivt system, kædes elegant og kyndigt sammen med primært gravfund, stedvis litterære kilder og udgravninger af byborge. Plausible forklaringer og årsager gives til dette systems evolution og devolution frem mod byen og den fremvoksende stat. Det lykkes forf. at skabe historie af arkæologi, men man kan vel spørge, i hvor høj grad Jørgen Jensen egentlig graver denne historie op af jorden? Kohærens kræver et bindemiddel, og naturligvis kan ikke kun rav forklare udviklingen. Som antydnet ovenfor arbejder Jørgen Jensen under inspiration fra Weber med idealtyper, og implicit heri ligger en hypotetisk deduktiv metode. Dette, sammenkædet med tydelig påvirkning fra fransk sociologi og antropologi (Lévi-Strauss, Clastres) og Polynyi's opfattelse af de prækapitalistiske samfunds fundamentale forskellighed fra de moderne, fører i Jørgen Jensens fremstilling til en tilbagevendende advarsel mod at benytte moderne – især økonomisk terminologi som e.g. handel, penge etc. og nutidens verden og kultur i en beskrivelse af oldtiden.

Moses I. Finley har med et lignende udgangspunkt skabt et nybrud i studiet af antikkens historie, og disse nyere linjer i arkæologi og historie har med den stærke koncentration om det sociale og økonomiske skabt mulighed for et langt nærmere samspil mellem de to fag end hidtil. Dog arbejder den antikke historiker primært med litterære kilder og epigrafisk materiale, og de idealtyper, som han forsøger at opbygge, kan derfor i de fleste tilfælde etableres i den samme kronologiske og geografiske ramme, som det undersøgte tema senere skal placeres i. Derimod forekommer det mig problematisk – og betegnelsen model er vel mere velvalgt end idealtipe i så fald – om resultater fra et studium af et nutidigt primitivt samfund kan sammenstykes til en model/forklaringsskitse/idealtipe og benyttes i et andet geografisk og kronologisk rum. En stor del af Jørgen Jensens begrebsapparat især omkring e.g. gavegivning og denne handlings motiver og konsekvenser synes hentet fra socialanthropologien og ikke fra dansk sten- og bronzealder. Følgelig er den fase (detailanalysen/empiriske studier/testcases) af inducerende karakter, som er idealtypens nødvendige fortsættelse, hvis den skal indpasses i et historisk forløb eller struktur, ulige mere vanskelig for de perioder, som ligger før såkaldt historisk tid. Den kræver en meget sikker viden om det totale fundmateriale og en meget stram disciplin i tolkningsfasen og i syntesen. Jørgen Jensens bog opfatter anmelderen som en detailanalyse, hvor en række idealtyper afprøves på et specifikt kildemateriale med ravet som styrende princip; den kan således tages som et udtryk for den fuldt gennemførte forskningsproces og må følgelig vurderes primært som en helhed. Bogen lægger ikke op til detailkritik (e.g. omkring Magdalensberg, s. 142 f.), men kan med sine velvalgte illustrationer og levende fremstilling tages til indtægt for bærekraften i de nye

linjer i dansk arkæologi, som forf. repræsenterer. Det kan tilføjes, at fremstillingen er fortræffeligt illustreret.

Peter Ørsted

HEIKO STEUER: Frühgeschichtliche Sozialstrukturen in Mitteleuropa. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, philologisch-historische Klasse dritte Folge nr. 128. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1982. 613 s.

Dette nye bind i Göttingenakademiets snart berømte serie er spændende både for historikere og arkæologer. Forf. er arkæolog og sammenfatter sine fagfællers meninger og theser, idet han forsøger at bestemme arkæologiens ståsted over for opgaven at rekonstruere sociale strukturer og at finde ud af, hvad der kan udforskes. Bogen er en »Bestandaufnahme der methodischen Ansätze« baseret på deduktiv metode og med modelformulering som mål. Udgangspunktet er forfatterens interesse for merovingertidens sociale forhold siden 1960'erne.

De første 110 af 521 tekstsider bruges til definition af problemstillinger, af begrebet socialstruktur, tolkningsproblemer for de arkæologiske kilder og terminologi samt definition af de forskellige kildegrupper: gravfund, offerfund, borge og bopladser.

Forsøget på at udforske socialstrukturer med arkæologiske midler tager 215 sider, hvor den hidtidige forskning gennemgås ud fra 5 problemstillinger igennem bronzealder og jernalder med tyngdepunktet i romersk jernalder og merovingertid, incl. karolingertid. Problemstillingerne er: Hvilke arkæologiske kriterier kan benyttes til inddeling af samfundet? Hvilke grupper i samfundet har forskningen interesseret sig for? Hvilke begreber har man inddraget til forklaring af de sociale grupperinger? Hvordan er talforholdet mellem de enkelte udskilte grupper? Hvad blev resultatet for socialhistorien, hvordan blev de arkæologiske og historiske kriterier sammenknyttet?

De sidste 100 sider skildrer forfatterens modeller og these. Steuers these lyder: I et lagdelt samfund med adel lader gravskikken næppe forskelle komme til syne på anden måde end i et egalitært samfund. I et åbent samfund struktureret efter den enkeltes eller hans families placering vil den opnåede rang også udtrykkes i gravkulen. Den udtrykker værdimålere og levevis og samfundets forestilling om sig selv, men ikke dets forfatning.

Problemet arkæologi/historie fremstår tydeligt ved brugen af begreber som fyrstegrave, adelsgrave o.l., hvor arkæologerne bruger historiske begreber, også i perioder hvor der ikke er historiske belæg, og hvor indholdet ikke kan forventes at være det samme. Efterkrigstidens enorme udgravningsmateriale tvinger til eftertanke, og Steuer har ikke set det som sin opgave at skrive en ny germanernes socialhistorie, men at skabe en sikrere basis for fremtidig forskning.

Den arkæologiske kildeanalyse er rimeligt veludviklet, men tolkningen af kilderne sker intuitivt, bestemt af arkæologens ståsted i nutiden – hvilket nok er særligt tydeligt for en tysker med det delte lands stærkt modstillede holdninger dagligt for øje. Ikke desto mindre er socialhistorien blevet en hovedopgave på begge sider jerntæppet.

Titlen lover mindre end bogen giver. Både bronze- og jernalder er med skønt